

rombolójaként lépnek fel. Ilyenkor rendszerint elárvult nyelvi, grammatikai jelek maradnak csupán a fehér papíron, amelyek rejtvényyszerűségükkel alapos vizsgálódásra készítetik olykor a tudós elemzőket, sőt átmenetileg költői divatot is teremthetnek, volt már rá példa, ám megítélésünk szerint a költészet valós lehetőségeit és további útjait nem ezek a törekvések jelzik. Noha Danyi Magdolnát igényessége nem sodorta el egészen az említett kritikus pontig, verseinek egy részében kétségkívül megfigyelhető a nyelvi anyag funkciótlan leépítése, túlzott redukciója. Szikár, feszültség nélküli, költészeti szempontból irreleváns művek ezek, amelyek csak még inkább afelől győznek meg bennünket, hogy Danyi Magdolnának a továbbiakban nem az abszolút értékű jelek kutatására kellene összpontosítania, hanem arra, hogy a fegyelem és szigorúság feladása nélkül versvilága csöndtartományaiban hatványozottan érzékelhetővé váljanak mindazok a kéreg alatti, „pontos zárt csodák”, amelyekről a *Sötétiszta* egyik nemcsak jó, de határozottan szép verse is beszél.

UTASI Csaba

MŰ ÉS MŰHELY

Nemes Nagy Ágnes: *64 hattyú*, Magvető Kiadó, Budapest, 1975.

A kritikust sohasem érdekelhetik igazán a költő műhelyitkai, mert a verset nem életrajzi, hanem művészi dokumentumnak tartja. Ez nyilván a kritikus hátránya a „naiv olvasóval” szemben — őt tekintí (joggal) Roland Barthes az egyetlen igazi olvasónak —, aki még áhítattal hallgatja a költő műhelyitkait és rejtelmét, megigézve nézi a költő arcképét. A kritikus (sajnos) tudja, jó és rossz tapasztalataiból egyformán, hogy a műhely és a mű két lényegesen eltérő, egymást legfeljebb külsőségeken feltételező, szoros összefüggést azonban nem mutató eleme a költészetnek: mű nincs műhely nélkül, de a vers a műhely ismerete nélkül is, sőt gyakran *jobban* érthető. Ezért aztán a kritikus, félrevezetéstől tartva, gyanakvással fogad mindent, ami a — „miért született a vers?”, „hogyan íródott?”, „mit rejteget?”, „mi volt a költő szándéka?” — kérdéseire válaszolva állítólagos műhelyitkokat árul, közben pedig riasztó közhelyeket mond a költőről, a költészetről, a versről...

Nemes Nagy Ágnes költészetről szóló cikkeiben, jegyzeteiben, feljegyzéseiben, esszéiben nem árul műhelyitkokat, s ha állításai közismertek is sokszor, nem mond közhelyeket, hanem a fentieknél sokkal súlyosabb, összetettebb, lényegesebb kérdésekre válaszol: *nem önmagáról, hanem a költészetről beszél, nem állít, hanem kérdez és kérkedik.*

Könyvében szinte felsorolásszerűen vannak jelen a 20. századi költészet alapkérdései, de különösképpen a magyar költészet legújabb történetének tapasztalatai, természetes összefüggésben az európai — elsősorban a francia, angol és német — költészettel. S hogy ezeknek a kérdéseknek a legnagyobb része személyes tapasztalat, a költő műhely produktuma? Az bizonyos is, meg nem is. Mert Nemes Nagy Ágnesnek, a költőnek, a költészetről szóló írásai a legritkábban személyesek, még ha a személyesség látszatát keltik is. Mert nem egyszerűen a saját költői godjainak, a maga személyes műhelyének kérdéseire keres

választ, s egyetlen alkalommal sem kísérli meg a maga tapasztalatait általánosítani, hanem a költészet dilemmái között ismeri fel a maga dilemmáit, például a szó hangzása és a szó jelentése közötti súrlódásból, a jel és a jelentés gyakori meg nem feleléséből, a mondható és a mondhatatlan szembeállításából lát rá saját költői gondjaira, ismeri fel elsősorban a versírás s csak azután saját versírásának törvényeit és nehézségeit.

A műhelytitkokat áruló költői vallomások rendre fordított eljárást követnek, saját rímképzésük nehézségeiből általában a rímképzés nehézségeit ismerik fel, s ezzel jutnak a közhelyek országába. Nemes Nagy Ágnes, mert a költészet kérdéseiről nem így beszél, azt példázza, hogy a saját költészetét semmiben sem tekinti kivételnek, a saját költői gondjait teljes egészében a mai költészet gondjai között definiálja, tehát osztozik mindabban, ami a mai költészetet foglalkoztatja és terheli, azt érzi magáénak, ami általános, azt tekinti személyesnek, ami a költészet mai helyzeteire és korszakaira a jellemző. Teljes tudatossággal vállalja tehát annak a korszaknak a költészetét, amelyben él, még akkor is ha hangsúlyozott intellektualizmusából és ironikus racionalizmusából következően sok mindent, az avangarde ezeregy változtatát, a konkrét- és képverset, az ún. teljes költői szabadságot vissza kell utasítania. S ez azt jelenti, hogy bele is tartozik ennek a korszaknak a költészetébe, sokkal inkább, mint mások. Egyúttal megteremti a költészetről való „szavahihető” költői beszéd feltételeit.

Nemes Nagy Ágnes a *64 hatyúban* (talán) egyetlen alkalommal nem írja le azt a fogalmat, hogy „modern költészet”, s ha le is írja, alapvetően nem foglalkozik vele. Önmagát is, másokat is meg akar győzni arról, hogy *van* ilyen költészet, s ezt tényként hirdeti, de nem abszolutizálja, különösképpen nem a hagyomány költészetéhez viszonyítva. S azt sem állítja, hogy a mai költészetnek a korábbiakkal szemben egészen mások volnának a dilemmái, hiszen a „bőlényhajtás” korszaka óta, tehát „néhány ezer éve” a költészet állandóan a saját haszna és funkciója után kérdez, s nem véletlen, hogy eközben a félreértések egész sorát állítja önmaga megvédésének hadrendjébe, s ettől még a mostani „törvénykeresési lázák” sem riasztják vissza, hiszen a versírás eredendő kettőssége, a hatáskeltés és a kifejezés kényszere között mindig kontrasztsíkok vannak, a kettő tehát mindig harcban van egymással, ezért jogosan tartja Nemes Nagy Ágnes a *versírást* „az egyértelmű szó és a tagolatlan közérzet” *párharcának*, s ezért a költészet nem más, mint „ennek a *között*-állapotnak a bekerítése”. Ez a látszatra összetett, de a költészet történetéből jól ismert okfejtés nem a költészet funkciójával és hasznával kapcsolatos (igen sokszor okos és eredményes) félreértések elkerülését célozza, hanem tényeket közöl, ezért természetes, hogy végeredményben egy újabb félreértéshez vezet, ahhoz, hogy „a nap úgyis felkel”, mert hisz ez a természeti jelenség nem bizonyít a költészet mellett, ellene sem szól persze. Hogy a nap felkel, az bizonyos. Hogy a költészet túléli saját gondjait... Itt már semmi bizonyosat nem lehet mondani. Minden utópia volna.

Nemes Nagy Ágnes okfejtéséből és válaszaiból következik, hogy őt, paradox módon, hiszen ízig-vérig „modern” költő, a költészet ún. „hagyományos kérdései” foglalkoztatják elsősorban. A verstaniak például. A rím és a jambus kérdése. A metrumé és a ritmusé. Olyan kérdések, melyekkel a mai költők még találkozni sem szeretnek. Holott sok minden, ha nem is minden, éppen ezeken a (nemcsak verstani) „hagyományos kérdéseken” dől el. Ezeknek megoldhatatlansága vagy megoldhatósága fordítja a költőt az igazi kérdések felé, ami azt jelenti, hogy ezekben a látszólag külsődleges vagy éppen unalmasan „tudós”

kérdésekben ismerhetők fel a költői korszak igazi létproblémái, például abban, hogy a költő minél mélyebbre hatol a szó vizsgálata közben, annál közelebb jut az ember és a történelem alapkérdéséhez vagy végső kérdéséhez. Hogy az ún. modern költészet mostanában oly felszínes és oly sokszor semmitmondó? Ez nyilván azért van, mert a modern költők nem tudnak ezekről a hagyományos kérdésekről, élethelyzeteikből tehát nem vezet út a költészet és a kor megértése felé, ügybuzgalmuk csak látszatot kelt. Vagyis, nem kell feltétlenül rímes verset írni, de tudni kell a rímről mindent, amit a költészet tapasztalatként és élményként felkínál. Mert ha ezt nem tudja a költő, akkor egyszerűen *kívül van a költészetben*, és bárhogy is erőlködik, erőfeszítése kárba vész.

Nemes Nagy Ágneset éppen azért tarthatjuk — versei és a *64 hattyú* írásai alapján — valóban modern költőnek, mert ennek tudatában van. Részt vállal „az örökös rontás-bontásban és újjáépítésben, ami századunk művészetében folyik”, de nem az elzárkózás és a „mindent újrakezdés” jegyében, hanem a megértés, a számvetés, a kételkedés irányjelzőivel.

Könyvének előszófélféjében „műhelylátogatásra” invitálja az olvasót, de megjegyzi, hogy ez „többé-kevésbé szabadtéri műhely”, ami azt jelenti, hogy a *64 hattyúban* felkínált műhelylátogatás a mai költészet közelebbi megismeréséhez, gondjainak és dilemmáinak feltárásához nyújt elkerülhetetlen útjelzőket. Hogy eközben Nemes Nagy Ágneset is jobban megismerjük? Csak azért van, mert a műhelyben a költészetet, a *művet* (nem a műhelyt) látjuk közelebről.

BÁNYAI János

CSATANGOLÓK AZ OTTHONTALANSÁGBAN

Antun Šoljan: *Obiteljska večera*, Naprijed, Zagreb, 1975.

Antun Šoljan a mai horvát irodalom igen sokoldalú egyénisége: emlékezetes szerkesztői és éles kritikai szereplése, ismert esszéista, drámaíró, számos vitairat szerzője, a modern horvát költészet és novella úttörő képviselője, regényei pedig — amelyek ugyan nem kaptak rangos díjakat, s a közvélemény sem fogadta őket egyöntetű lelkesedéssel — a modern horvát próza élvonalában jelölik ki a helyét.

Nem pusztán méltatás ez, nem is csak felsorolás, hanem kommentár. Šoljan munkásságában az írás és a szellemi kutatás, a gondolkodói aktivitás szorosan együvé tartozik, s ez mély nyomokat hagy elbeszélésein is. De ha már sokoldalúságát említjük, feltehető a kérdés, van-e ennek közös alapja, közös magja. Šoljan egyik írásában, visszaemlékezésében saját alkotói útját és a nemzedékét mérlegelve arra a következtetésre jutott, hogy sem ő, sem a nemzedéke nem az experimentumok vagy a formai újítások terén nyújtott maradandót, hanem a korral és a társadalomban való szembenézésben, művészetük tehát politikai jelleggel is rendelkezik.

Megdöbbenő ez a vallomás azok részére, akik Šoljanban csak a *modernizmus apostolát* látták, vagy az ötvenes és a hatvanas évek művészi újításai körüli konfrontációkban nem figyeltek fel a társadalmi vetületekre. Egy-két évtized